

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ МИНТАҚАВИЙ БЎЛИМИ
ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ**

**ХОРАЗМ МАЪМУН
АКАДЕМИЯСИ
АХБОРОТНОМАСИ**

Ахборотнома ОАК Раёсатининг 2016-йил 29-декабрдаги 223/4-сон қарори билан биология, қишлоқ хўжалиги, тарих, иқтисодиёт, филология ва архитектура фанлари бўйича докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган

2021-4
Вестник Хорезмской академии Маъмуна
Издается с 2006 года

Хива-2021

Айтмуратова Ж. Собик Иттифокнинг мафкуравий чеклашлар давридаги Қорақалпоғистон санъат арбобларининг хизмати	98
Айтмуратова Ж. XX асрнинг 50-70 йилларида даврида Қорақалпоғистон илм-фан зиёлилари хизмати	104
Алимджанов Б.А. Основные банковские операции Ново-Ургенчского филиала русско-азиатского коммерческого банка	106
Ачилова Г.М. Чингизийлар даврида Туркистондаги савдо-сотик муносабатлари ва бунда Буюк ипак йўлининг аҳамияти (1227-1370 йй.)	109
Каримова Ф.М. Маросим ва халқ томошаларида оловга ишонч ифодаси	113
Кўчаров Ж.Қ. Амир Темур ва темурийлар даврида Бухоронинг суғорилиш тарихидан лавҳалар	117
Қудратов Д.Т. Ўтмишда Мирзачўлнинг, ҳозирги Сардоба туманининг ривожланиши ўзбек халқи дўстлиги мисолида	120
Мантеллини С., Суёнов С., Бердимуродов А., Рахмонов Х. Афрасиаб (Самарканд) и южная часть средней Зеравшанской долины: динамика заселения Самаркандского оазиса	123
Мирзоев Ш.М. Туркиянинг Истанбул шаҳридаги ўзбеклар жамияти ва фаолияти хусусида	133
Орзиев М.З. “Туркистон тўплами”да Афғон Туркистони бекликларининг сиёсий тарихига оид айрим маълумотлар	136
Ризаев Б.Н. Бухоро область аҳолисини кўчириш сиёсати: ғоявий-психологик таъсир ўтказиш усул ва воситалари	140
Тураева С.Р. Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “Бобурнома” асари конлар ва ер ости маъданли сувлари -чашмалар ҳақида маълумот берувчи манба	144
Турдиев Б.С. Ёшлар тарбиясида Имом ал-Бухорий ҳадисларининг ўрни	148
Турекеев К.Ж. Реликты почитания волка у каракалпаков	151
Ҳакимниязов Ж.Х., Торениязов Ж.Е. XVII-XIX асрларда қорақалпоқларнинг яшаган шаҳарлари бўйича тарихий манбалар	155
Халилова З.Э. Ўзбекистонда XX аср ислом таълими тарихшунослиги масалалари	159
Холдоров Х. Qadimgi Xorazm madaniyati tarixiga oid manbalarning qiyosiy tahlili	162

АРХИТЕКТУРА

Hamidov O.U. Namangan viloyatining to'g'li turizm ob'ektlarida landshaft arxitekturasini paydo bo'lishi	166
Алляров К.О. Орол бўйи тиббий туризм ва Мўйнак шаҳар архитектурасининг ўзгариши	168
Кодирова С.А., Рахимов Л.Ш., Курбонов Р.Х. Роль и значение карандашной и цветовой графики в процессе разработки курсового архитектурного проекта	172
Кодирова С.А., Рахимов Л.Ш., Курбонов Р.Х. Талабалар учун маданий-маърифий марказ лойиҳасини ишлаб чиқиш методикаси	174
Сиддикова Г.Х., Абдурахмонов Б.Т. Теория архитектуры, ее задачи и методы	178
Умаров О.З. Тошкент вилояти рекреация ҳудудларини ривожлантириш масалалари	180
Хасанов А.О., Қосимов И.М. Ёшларнинг инновацион ижодий-ишлаб чиқариш марказларини лойиҳалашда замонавий меъморий услубий тенденциялар: чет эл тажрибаси	183
Шнекеев Ж.К. Ташаббус ва мактаб бозори	185

ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Болтаев Н.Ш. Қорақўлчилик тармоғини ривожлантиришнинг аҳамияти	189
Матёқубова Д.О. Минтақа аграр соҳасида ишлаб чиқариш самарадорлигини баҳолаш услубияти	192
Мирзаев А.А. Зиёрат туризмнинг ривожлантиришнинг ўзига хос хусусиятлари	194
Мухамаджанов Ш.С. Акциядорлик жамиятларида давлат иштироки ҳамда корпоратив бошқарув ва корпоратив назорат тизими ҳолати таҳлили	197
Одилова Д.Б., Умарова Н.Х., Хайтматова Г.А. Роль инноваций в современном развитии национальной экономики Узбекистана	200
Рахмонов А.Х. Профессионал таълим билан ишлаб чиқаришнинг узвийлигини таъминлаш йўналишлари	203
Салаев С.К., Таджиев Б.У. Хоразм вилоятида қишлоқ жойларида ноаграр йўналишдаги тадбиркорликни ривожлантириш йўналишлари ва механизмлари	207

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Abdullaeva Sh. The Methods of Afterschool Activities	214
Anvarova S.Sh. “Devonu lug‘otit-turk”dagi monarx tushunchasi R.Dankoff tarjimasida	217
Ashirmatova M.J. Rus tili darslarida universitet talabalarining kommunikatsiya qobiliyatini shakllantirish	219
Axmedova A.A. Ingliz tili maqollarining o'zbek tiliga tarjimasidagi xususiyatlari	221
Boboev Yu.B. Universitetlarning rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitishning xususiyatlari	223
Boltayeva D.B. Analysis of modern intensive methods	224

UO'K 81' 276.16

INGLIZ TILI MAQOLLARINING O'ZBEK TILIGA TARJIMASIDAGI XUSUSIYATLARI

A.A. Axmedova, o'qituvchi, Buxoro davlat universiteti, Buxoro

Annotasiya. Maqolada maqollar va ularning chet tilidan o'zbek tiliga tarjimasidagi e'tibor beriladigan xususiyatlari va muammolari yoritilgan. Qadim zamonlardan beri xalq maqollari xalq donoligi, vijdon, aql, hazil, fikrning ifodasi, tushunchani oydinlashtiradigan, fikrga ilhom beradigan so'z sifatida ta'riflangan. Bu qisqa, obrazli va grammatik va mantiqiy jihatdan to'liq bo'lgan dono hikmat, chuqur ma'noga ega ibora. Ba'zi bir sintaktik buzilishlar natijasida hosil bo'lgan ingliz tili maqollarning turlicha turlanishining to'rtta asosiy turi haqida gapirilgan va misollar keltirilib tushuntirilgan.

Kalit so'zlar: maqollar, tarjima, sintaktik namuna, xalq maqollari, ingliz maqollari, almashish, antonimlar

Аннотация. В статье описаны пословицы, их особенности и проблемы при переводе с иностранного языка на узбекский. С незапамятных времен народные пословицы описывались как слова народной мудрости, совести, разума, юмора, выражения мысли, проясняющего понимания, вдохновляющего на мысль. Это мудрая фраза, фраза с глубоким смыслом, короткая, образная, грамматически и логически завершенная. Обсуждаются и проиллюстрированы четыре основных типа различных вариантов английских пословиц, возникающих в результате некоторых синтаксических искажений.

Ключевые слова: пословицы, перевод, синтаксический шаблон, народные пословицы, английские пословицы, обмен, антонимы.

Abstract. In the article the proverbs, their peculiarities and problems of translation from the foreign language into the Uzbek language are described. Since time immemorial, folk proverbs have been described as words of folk wisdom, conscience, reason, humor, expression of thought, clarifying understanding, inspiring thought. It is a wise phrase, a phrase with deep meaning, short, figurative, grammatically and logically complete. Four main types of different variants of English proverbs, resulting from some syntactic distortions, are discussed and illustrated.

Key words: proverbs, translation, syntactic pattern, folk proverbs, English proverbs, exchange, antonyms.

Qadim zamonlardan beri xalq maqollari xalq donoligi, vijdon, aql, hazil, fikrning ifodasi, tushunchani oydinlashtiradigan, fikrga ilhom beradigan so'z sifatida ta'riflangan.

Maqol - og'zaki xalq ijodining janri. Bu qisqa, obrazli va grammatik va mantiqiy jihatdan to'liq bo'lgan dono hikmat, chuqur ma'noga ega ibora. Ma'lum, barqaror va keng qo'llaniladigan ritmik formulaga ega bo'lgan maqollar odamlarning ko'p yillik tajribasi asosida paydo bo'lgan. Maqollarda o'z aksini topgan odamlarning hayotga oid kuzatuvlari, ularning jamiyatga munosabati, tarixi, ma'naviy holati, axloqiy va estetik hissiyotlari va ijobiy fazilatlarini. Asrlar davomida xalq tomonidan saqlanib kelingan, ular ixcham va sodda she'riy shaklga ega bo'lishgan.

Maqol so'zma-so'z yoki majoziy ma'noda og'zaki va yozma nutqda ishlatilishi mumkin. Ba'zi maqollar faqat majoziy ma'noda ishlatiladi ("Qarg'a qarg'aning ko'zini choqimaydi" ("Qarg'alar qarg'aning ko'zini tanlamaydi"), "Quruq qoshiq og'iz yirtar" ("Bo'sh qo'l qirg'iyni ov qilmaydi")) yoki to'g'ridan-to'g'ri ma'noda. ("Ona yurtning omon bolsa, rang-roying somon bolmas" ("Agar mamlakatingiz obod bo'lsa, siz gullab-yashnaysiz"))).

Maqollar ishlatilgan mavzular jihatidan boy va xilma-xildir. Vatan, mehnat, bilim, mahorat, do'stlik, hamjihatlik, donolik, hushyorlik, til va nutq madaniyati, muhabbat, yomon fazilatlar va boshqalar kabi mavzularga bag'ishlangan maqollar mavjud. shakl; ba'zan ular qofiyalarga boy; ba'zan ular juda ko'p ma'noga ega; ular metafora.

Maqolda antiteziya kabi hodisani tez-tez uchratish mumkin (masalan, "Kattaga hurmatda bol, kichikka izzatda" ("Honor the older, respect the younger")). Maqollar prozaik va oyat shaklida ham bo'lishi mumkin. "Mehnat, mehnatning tagi rohat" ("Work is done, time for fun") kabi maqollar nasrda uchragan bo'lsa ham, ularda she'riy motivlarni his qilish mumkin. Shuningdek, she'rlarda bo'lgani kabi, "Elga bersang goshingni, Erlar silar boshingni. Itga bersang oshingni, Itlar gajir boshigini" (Give your food to the people and they will pat your head. Give your food to the dogs, and they will gnaw your head")

Mahmud al-Qoshg'ariyning "Devonul-Lugat al-turk" deb nomlangan asarida birinchi marta turkiy xalqlarning maqollari keltirilgan. Turli xil variantlarga ega bo'lgan ushbu maqollarning aksariyati hali ham o'zbek xalqi orasida qo'llaniladi. Masalan, Mahmud al-Qoshg'ariy tomonidan keltirilgan "Kishi olasi ichtin, qilqi olasi tashtin" ("Human's mischief is hidden inside, in animals – outside") degan maqol bugungi kunda "Odam olasi ichida, mol olasi tashida". O'zbek tilida maqollarni (maqolalarni) belgilash uchun ba'zan ba'zi boshqa so'zlar ishlatiladi. Bular: "masal", "zarbulmasal", "naql", "hikmat", "hikmatli so'z", "tanbeh", "mashoyixlar so'zi", "hikmatli maqolalar", "donishmandlar so'zi", "otalar so'zi" va boshqalar. Umuman olganda, maqollarning ijtimoiy-siyosiy va tarbiyaviy ahamiyati katta.

Matal- folklorshunoslikda ishlatiladigan atama. Bu odamlar orasida tarqalgan va hayot bilan bog'liq ma'lum bir voqelikka hissiy va ekspresif rang beradigan ifoda. Bu og'zaki folklor san'atining janrlaridan biridir. Maqolada buyumning tavsifi berilgan, uning xususiyatlari berilgan. Aksincha, maqolda to'liq g'oya va xulosa ifoda etilgan. So'zlashuvlar nutqimizni bezatib turuvchi obrazli fikrlashning go'zal namunalarini. Ular nisbatan sekin paydo bo'lishiga qaramay, ular bir necha yil davomida foydalanishda qoladilar. Maqollarda xalq maqollari bilan ba'zi o'xshashliklar mavjud. Shu bilan birga ular ikkinchisidan o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi. Bular quyidagilar:

- maqollar nutqda bitta to'liq xulosa sifatida ishlatilsa, maqollar faqat ushbu xulosaning qismlari sifatida ishlaydi;
- maqollarda turli xil mavzular mavjud bo'lsa, maqollarda aniq mavzular va ularning aniq funksional maqsadlari mavjud;
- maqollarda shakl shakllari tuzilgan bo'lsa, maqollarda bunday shakl tuzilmalar mavjud emas;
- maqollar gohida majoziy ma'noda (yoki ba'zan to'g'ridan-to'g'ri ma'noda) ishlatilsa, so'zlar faqat majoziy ma'noda ishlatiladi.

Xalq og'zaki ijodida so'zlarning paydo bo'lishi, majoziy iboralarning paydo bo'lishi bilan bog'liq. So'zlar qattiq nutq iboralaridan farqli o'laroq, so'zlar polisemiya asoslanganligi sababli, ular iborada o'xshashlik va taqqoslashni kuchaytiradi. Shuning uchun taqqoslangan elementlar orasidagi farq ularda yaxshi saqlanib qolgan. Bundan tashqari, so'zlar, mazmunidan qat'i nazar, grammatika nuqtai nazaridan har doim gapning bir qismini ifodalaydi.

Xalq orasida quyidagi so'zlar keng tarqalgan: "Qil uchida turibman" "I hang in the balance", "Semizlikni qo'y kotaradi" ("Fatness is the right fit for a ram"), "Tuyaga yantoq kerak bo'lsa, bo'ynini chozar" ("If camel needs a bur, it stretches its neck"), "Bekorga mushuk oftobga chiqmaydi" ("Without reason no cat comes out").

Blek (1999) ga ko'ra, aslida ba'zi bir sintaktik buzilishlar natijasida hosil bo'lgan ingliz tili maqollarning turlicha turlanishining to'rtta asosiy turi mavjud.

1. Almashtirish: bitta elementning leksik o'rnini bosganda sintaktik namuna o'zgarmagan. Misol: Give him an inch and he will *take* a mile. → Give him an inch and he will *run* a mile.

2. Qisqartirish: bir gap tashlab yuborilgan - odatda bu ikkinchi band bilan bo'ladi. Misol: when in Rome, do as the Romans do. → When *in Rome*

3. Antonimlar: asl shakliga qarama-qarshi ma'noga ega bo'lgan maqol (masalan, salbiy morfemani tashlab yuborish yoki kiritish orqali). Misol: All that glitters are not gold. → *all that glitters are gold*.

4. Kengayish: maqolga yana bir lingvistik element kiritilgan. Misol: casting pearls before swine. → Casting *synthetic* pearls before *real* swine.

Yuqoridagi mualliflardan maqollar shakliga qarab mintaqaviy asosga, tuzilishga va turlicha bo'linadi. Kontekst turli xil talqin qilingan, masalan, aytilgan so'zlarning jismoniy va ijtimoiy sozlamalarining tegishli tomonlarini sozlash. Gris (1982: 13) kontekstni ma'ruzachi va tinglovchi tomonidan baham ko'riladigan har qanday ma'lumot deb hisoblaydi, bu esa tinglovchining ma'ruzachi nimani anglatishini ma'lum bir so'z bilan izohlashiga hissa qo'shadi.

Keyingi tushuncha - bu maqol ishlatadigan foydalanuvchi, xususan, maqolni kontekstda ishlatishda har qanday munozarada duch keladigan mavzular. Odatda ajralib chiqish va umumlashtirish hissi bor, deydi Finnegan, (1970), maqollarga xos. Notiq haqiqiy vaziyatning qaynoq holatidan turib, o'ziga o'xshaydi va o'ziga yoki boshqalarga, uning yanada kengroq ma'nosiga e'tibor qaratadi. Maqollar orqali ifoda etishning egri va alusiv xususiyati mavjud bo'lib, ularni turli xil samarali usullardan foydalanishga imkon beradi. U bu so'zlarni xulosa qilib, ayniqsa, ulardan foydalanish va qo'llanilishi o'zlarining kontekstiga bog'liq bo'lgan maqollarga to'g'ri keladi, agar kimdir bu voqea va ulardan qanday maqsadda foydalanilganligi to'g'risida to'liq ma'lumotga ega bo'lmasa, to'liq tushunchaga erishish mumkin emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. Л. 1963. - 237 с.
2. Англо-русский фразеологический словарь. М., (1955).
3. Муминов О. Инглиз тили лексикологияси. Т. 2006. - 176 б.
4. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. М. 1983. - 346 с.
5. Виноградов В.В. Лексикология и лексикография. М., 1977. - 279 с.
6. Кунин А.В. Английская фразеология. М., 1970. - 295 с.
7. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. М., 1956. - 179 с.

UO'K 81-13

UNIVERSITETLARNING RUS GURUHLARIDA O'ZBEK TILINI O'QITISHNING XUSUSIYATLARI

Yu.B. Boboev, o'qituvchi, Toshkent Davlat Agrar Universiteti, Toshkent

Annotatsiya. Maqolada o'zbek tili o'quvchilari fonetik, grammatik, talaffuz va leksik atamalarda qanday qiyinchiliklarga duch kelishlari va ularni oldini olish yo'llarini topish, leksik xatolarning sabablarini o'rganish haqida hikoya qilinadi.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, rus guruhlar, tovushlar, harflar, tushuncha, xususiyat

Аннотация. В статье рассказывается о трудностях, с которыми сталкиваются учащиеся узбекского языка в фонетической, грамматической, произношении и лексике, и о том, как найти способы их избежать, изучить причины лексических ошибок.

Ключевые слова: узбекский язык, русские группы, звуки, буквы, понятие, характеристика.

Abstract. The article describes the difficulties faced by students of the Uzbek language in phonetic, grammatical, pronunciation and vocabulary, and how to find ways to avoid them, to study the causes of lexical errors.

Key words: Uzbek language, Russian groups, sounds, letters, concept, characteristic.

Til odamlar o'rtasidagi eng muhim aloqa vositasidir, u fikr va madaniyat vositasidir, ishlab chiqarish va ijtimoiy faoliyatda har birimizga yordam beradi. Rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitishning asosiy vazifalaridan biri bu og'zaki va yozma nutqqa o'rgatishdir.

Shu o'rinda uzluksiz ta'lim bosqichida o'zbek tilini respublikaning davlat tili sifatida o'qitish o'zbek tilining oliy ta'lim bosqichida:

- filologiya universitetlarining milliy guruhlarida o'zbek tilini ona tili sifatida o'qitish; - rus va qoraqalpoq tillarida o'qitiladigan filologik universitetlar guruhlarida o'zbek tilini davlat tili sifatida o'qitish;

- O'qish rus va qoraqalpoq tillarida olib boriladigan filologik bo'lman o'quv yurtlari guruhlarida o'zbek tilini davlat tili sifatida o'qitish. Ma'lumki, til ta'limi ta'limning har bir bosqichida ma'lum hajmdagi bilimlarni egallashni nazarda tutadi.

O'zbek tilini rus guruhlariga o'qitish jarayonida talabalar fonetik, grammatik va leksik atamalarda ma'lum qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Bu erda, albatta, ikkala tilning o'ziga xos xususiyatlariga e'tibor qaratish o'rinli. Rus tilida **-щ, -ы** harflarini talaffuz qilishda qiyinchiliklar yuzaga keladi, chunki bu harflar o'zbek tilida yo'q: **общеежитие, совещание; интересный, круглый.**

Shu nuqtai nazardan, aniq narsalarga ega bo'lish juda foydali qattiq va yumshoq-**x-h** talaffuz qilish uchun vazifalar: **xalq, xaloyiq, homiy.**

Shuningdek, unli harflardan foydalanilganda **-u, -o'** unililarini ishlatishda qiyinchiliklar paydo bo'ladi: o'rin, uzum, o'qish, unum, o'tmish, unutish.

O'zbek tilida bir nechta undoshlarning birlashuvi ham mavjud bo'lib, ularning talaffuzi talabalarda fonetik xatolarga ham olib keladi.

Grammatik fe'l turlarini o'rganishda katta qiyinchiliklar yuzaga keladi. Fe'l turlari o'zbek grammatikasining eng qiyin mavzularidan biri bo'lib, uni o'rganish rus talabalari uchun katta